

miloš jovanović

DA JE ŽIV

Radovali smo se zajedno u hladu borovih senki čekali pticu vodonosu. U treptaj sunca pružali ruke zori pričali o Steriji i rekli: Da je On živ naslikao bi rečima rodoljupce dušogupce i kirjanje u novom zdanju da im vreme u žurbi ogedala ne zagubi.

biljana niškanović

ČITAOCU:

Ti sada hoćeš zabavu. I hoćeš mudrost. Hiljadu poena razuma. A, možda, već sutra, Zaboravićeš, odbacićeš... Treba te dostići. Ti hoćeš, bez muke, u lepotu. Bez prljavih misli, Bez duše, u istinu. Slavan je tvoj pogled, A grlo puno odlikovanja, Za sopstvenu hrabrost. Ali, ni četa ljudi na odru, Ne odvodi te u dubine mraka. Da imaš nož, bio bi ubica, Koji ne shvata, koji, Tako beznažno ne shvata Samog sebe.

jovan petrović podunavski

NEZAVRŠENI RUČAK

To mi sad ručamo svoje okoštale reči. Gladni neispavani putnici i skriveni bojari na svečanom ručku. Muzike još nema, ali isto je. Taj smeh što se naslanja na zamagljen oltar ne nadjačava molitvu mužika kome upornom nogom stajem na oko. Prevaren predeo vremena rezervisan za svečani ručak. Već psuju zagoreo šci, kap medovine pre smeha. Srećni stradalnici i ovde kupuju zlatne zrake sunca i suvenire. Ovde još na svakom stolu piše: Za visoku kulturu usluživanja naplaćujemo pet posto više.

nove knjige

DR SONJA POPOVIĆ-ZADROVIĆ: „ETIKA I AKCIJA”, edicija „Ideje”, Zagreb 1978.

Knjiga dr Sonje Popović-Zadrovic **Etika i akcija** vrlo je iscrpna studija o životu i djelu Andre Malrauxa. Ona pomno prati put velikog pisca od njegovih prvih susreta s Indokinom i prvotnih političkih lijevih angažmana, preko njegovih oduševljenja i mazočaranja u jednom buntovnom vremenu, sve do njegove nedavne smrti. Analizirani su ne samo

svi njegovi radovi (uključujući i sva pothumno objavljena djela), već i mnogobrojni njegovi istupi i razgovori sa značajnim, gotovo ključnim ličnostima naše epohe. Malrauxovo strastveno ulaženje u prijateljskom dogadaje povijesnog razdoblja u kojem živimo i njegovi protreti situacija i ljudi koji ih nose, posebno su zanimljivi, upravo zato jer tim Malraux pristupa ne samo iz neke doktrinarnog opredjeljenosti, već, prije svega, kao izuzetno nadaren umjetnik čije izoštreno oko zapaža i ono što često drugima izmiče. Malraux nije ni poznavalac ljudi u onom smislu u kojem je to pisac koji gradi svoje sudove uglavnom na apriornoj općosti spoznaje, ili na određenoj shematskoj tipologiji i ideologiji pod koju supsumira pojedince, već je on često upravljani baš na neponovljivost individualnosti u svakoj ličnosti. Za njega je, na neki način, bitno ono atipično, pojedinačno koje je važan radi njega samog, radi njegove konkretne punoće života. Zato je zapravo Malraux, prema uvijek angažiran i opredjeljen, s onu stranu neke ideološke doktrinarnosti, a kao autentičan umjetnik, koji ne priznaje ustaljene kanone i valorizacije, i s onu stranu svake estetske normativnosti.

Često i bez onog „zašto” i „kako”, Malraux tamo majstorski crta život i ljude što ga pokreću, ostavljajući ih kadikad metaknute u njihovoj egzistencijalnoj vlastitosti. Pa i njegovo divljenje tzv. velikim ljudima — kad se radi o Trockom, De Gaulleu, Mao Tse Tungu ili drugima — obojeno je također umjetničko individualnim odnosom, bez obzira na to što je Malraux — kako je jasno pokazala Sonja Popović-Zadrovic — također i uvijek bio etički određen i ljudski na djelu za progne, za smisleniji način života. Upravo je zato Malraux, koji se neprestano nalazi na mjestima gdje se nešto značajno zbiva, mogao ostaviti tako autentični, djelomično i potresni dokument o najbitnijim prevrtanjima, kulturnim i političkim dilemama, sukobima, usponima i padovima što se javljaju u jednom rastignanom svijetu i jednom buntovnom i još uvijek nedefiniranom ili nedovoljno oslikanom vremenu što nas okružuje.

Opće je poznato da je Andre Malraux u nas mnogo preveden i da postoji s pravom znan interes za njegova djela. Monografske studije o njemu, međutim, do danas u nas nema. Ovo je u tom smislu prva opširna analiza njegovog životnog opusa, koja, međutim, pokazuje i takvu falkografsku potpunost u pristupu i tako poznavanje građe na kakvom bi autoru mogli pozavidjeti i mnogo „veći narodi”.

Može se, bez ikakvog pretjerivanja, reći da je Sonja Popović-Zadrovic najbolji poznavalac Malrauxa u nas. Ona je svoje znanje njegovog literarnog i političkog djelovanja upotpunila i neposrednim razgovorima s tim toliko značajnim piscem.

Edicija **Ideje** je objavljivanjem ove značajne monografije o jednom od ljudi koji sačinjavaju svijest i savjest naše epohe, u svakom slučaju obogaćena izvanrednim, vrlo stručno i lijepo pisanim djelom.

D. G.

MIRJANA DRNDARSKI: »NARODNA BAJKA U MODERNOJ KNJIZEVNOSTI«, »Nolit«, Beograd 1978.

Piše: Zoja Karanović

Nedavno je u okviru biblioteke **Nauka o književnosti** objavljena knjiga pod naslovom **Narodna bajka u modernoj književnosti**, koju je priredila i za koju je uvodnu studiju napisala Mirjana Drndarski. Ona je posvećena ispitivanju transformacije bajke u umetničkoj književnosti.

Uvodni deo predstavlja priredivačev polukšaj da, oslanjajući se na fundamentalnu literaturu o ovoj problematici, definiše bajku kao žanr i opiše neke njene osnovne karakteristike. Autor, također, komentariše literaturu o ovim složnim pitanjima. Sve ovo je učinjeno da bi se istraživanja koja su objavljena što bolje dokumentovala. Mirjana Drndarski, zapravo, želi da pokaže kako se bajka transformiše u umetničkoj književnosti. I posebno se osvrnula na recepciju bajke u ro-

manjizmu i simbolizmu, zatim se okreće pitanjima vezanim za transformaciju bajke u delima pojedinih autora. Ona želi da ukaže na različite elemente bajke koje su neki pisci iskoristili u svom stvaralačkom postupku, imajući u vidu da je (svako pojedinačno delo svet za sebe i da ga (tako treba i ispitivati. Mirjana Drndarski daje primere dela različitih po žanrovskoj strukturi, stilu, nacionalnim pripadnostima i senzibilitetu.

Hanelino vaznesenje Gerhanta Hauptmama ona vidi kao delo u kome se bajka suprotstavlja stvarnosti i smatra da halucinacije junakinje ove drame predstavljaju svet bajke, koji pisac svesno suprotstavlja surovnoj socijalnoj stvarnosti. Ujedno, ona smatra da junakinja ima i neke attribute likova iz bajki, da i ona, kao i junaci bajke, traži sreću. Čini se da je ova poslednja paralela nešto uopštena, jer junaka bajke zapravo ne određuje način na koji traži za srećom, nego samo traženje kao takvo.

Priče iz davnine Ivane Brlić-Mazuranić su takođe napisane pod uticajem bajke. Mirjana Drndarski smatra da se to ovde može pratiti u stilu i mitu pripovedanja i u formulativnom prikazivanju. O ovom je već nešto ranije pisala i Maja Bošković-Stulli, na čiji se rad Mirjana Drndarski delimično i oslanja. Ujedno, ona govori i o elementima koji delo I. Brlić-Mazuranić razdvajaju od bajke.

U Čopićevoj ratnoj priči **Kurir pete čete** ovaj autor vidi umetničku bajku za decu. Bajkolikost se, po njenom mišljenju, očituje kroz tri teška zadatka koji se postavljaju pred dečaka, junaka priče. Strukturalno se ovi zadaci zalista mižu gradacijski kao u bajci, samo im je kvalitet sasvim drugačiji. Istraživača asociira na bajku i sretan završetak priče.

Karel Čapek, koji se i teorijski bavio ispitivanjem bajke, u svom književnom stvaralaštvu takođe koristi neke postupke karakternistične za nju. Upravo te postupke nastoji da predoči Mirjana Drndarski. Otkriva ih na nivou naracije. Kao primer joj je poslužila **Velika policijska bajka**, gde se svet bajke sukobljava s modernim vremenom. Talko se postižu komični efekti, a bajka, po mišljenju autora, na taj način poprimita satirična obeležja.

Domanovićevu **Stradiju** Mirjana Drndarski razmatra kao satiru sfilistovskog tipa, koja u sebi sadrži i elemente bajke. Ona smatra da Domanović, gradeći svoju satiru, ne polazi direktno od strukturalnih elemenata narodne bajke. Bajka se ovde očituje u junakovom traganju za otadžbinom, u neočekivanosti događaja, dok u satiri otkriva elemente anti-bajke, što je jedno od njenih obeležja.

Problemom anti-bajke ispitivač se pozabavio i u Kafkinom **Preobražaju**. Osnovni motiv transformacije čoveka u životinju, koji se javlja u ovom delu, veoma je čest u bajci. Mirjana Drndarski i polazi od ove konstatacije. Samo, dok se ljudi u bajci pretvaraju u životinje začaravanjem, pod uticajem natprirodnih bića u Kafke je to drugačije. Ovo autor nastoji da objasni. Zbog kratkoće rada i fragmentarnosti zaključaka, čini se da je ovaj polukšaj ostao torzo.

U Andrićevom poetskom svetu Mirjana Drndarski takođe otkriva elemente bajke i definiše ih kao prekinutu bajku o čoveku samotnjaku. Kao primeri za analizu poslužile su joj dve Andrićeve pripovetke: **Zmija** i **Corkan i Švabica**. Elemente bajke otkriva na nivou likova. Na žalost, i ovaj rad je ostao nedorečen i možda upravo zbog toga nedovoljno ubedljiv.

Posmatrana u celini, uvodna studija ove knjige je po kvalitetu analiza i zaključaka dosta heterogena. Tamo gde su veze bajke i literarnog lika dosta čvrste i gde ih je jednostavnije prepoznati, Mirjana Drndarski lakko polazi za rukom da ih identifikuje i opiše. Talkav je slučaj s pomenutim **Pričama iz davnine** I. Brlić-Mazuranić. Tamo gde su one slabije, dalje je teže prepoznatljivije, njeni su zaključci nedovoljno argumentovani i manje sigurni.

Drugi deo knjige je dvoslojan.

U prvom njegovom delu predstavljani su, kako i sam priredivač kaže, „članci koji su nezaobilazni kada se proučava bajka”. Ti se

tekstovi me pojavljuju u nas prvi put. Uglavnom su dati u zanimljivim odlomcima, jer je knjiga namenjena većem broju čitalaca, a ne samo najužem krugu ljudi koji se bave izučavanjem usmene proze. To su odlomci iz V. J. Propove znamenite monografije o morfologiji bajke, radovi D. S. Lihačova o kategorijama prostora i vremena u bajci, fragmenti razmišljanja R. Kajoa o odnosu bajke i naučne fantastike, te odlomak rada K. Čapeka o teoriji bajke.

U drugom delu nalaze se znameniti radovi. Bošković-Stulli, H. Dajmriha i M. Sutića, koji se takođe odnose na odjelke bajke u umetničkoj književnosti, kao i pomenuti radovi iz uvodne studije. Rad H. Dajmriha se u nas pojavljuje prvi put, dok su pomenuta dva već ranije objavljena.

Važno je da su se sada ovi tekstovi, makar i u odlomcima, našli na jednom mestu, s kupljeni u knjizi. Ipak je šteta što pomenuti radovi ovde nisu štampani u celini.

Knjiga je opskrbljena opširnim literaturnom koja se odnosi na različite aspekte izučavanja bajke.

Sudeći po ovoj knjizi, poduhvat Nolitove biblioteke **Nauka o književnosti** pružiće čitaocu jedan sintetičan uvid u pojedine probleme ove naučne discipline.

PERO ZUBAC: »UZMORJE«, Matica srpska, Novi Sad 1978.

Piše: Pavle Popović

Uzmorje, nova knjiga pesama Pere Zupca, potvrđuje prefinjenu liniku jednog sasvim individualnog koncepta, po estetskim vrednostima i samosvojinu, svežim tonovima uvek prepoznatljivu i limpresivnu.

Gotovo cela zbirka, tačnije njen najveći i najznačajniji deo, likovno je planiran na egzotičnom primorskom pejzažu, mama bliskom, na toplom porodičnom domu, u kome otac i brat — uspomene na njih i pesnikovo detinjstvo — imaju posebno i naglašeno mesto, reflektujuć se i na filozofskom planu ove poezije.

**Tebi krunim ovaj krt govor
brate na visokoj zvezdi koja me
cilja u čelo
zagledan u prostor tvog bića
jer te je više
nego te je bilo u detinjstvu**

Ta sećanja prelaze običnu sentimentalnu lirsku eksplikaciju idile detinjstva, ljubavi prema roditeljskom domu i svojim bližnjima. Ona su često razlog dubljeg poetskog tkanja i više nego što nose u sebi ispovest autora i projektuju se u njegov senzibilitet i psihologiju, ona postaju mogućnost za izvlačenje opštevažećih dimenzija čovekove egzistencije. Nije li, dakle, sećanje na detinjstvo, poziv i vraćanje u taj svet čistote i nevinosti, jedna od osnovnih vrednosti i uporišta našeg života.

**To je tvoj dom što gori
na pučini,
jedro tvog mladanja
koje se opire vetru,
plivaj kasna blagost
u gusti mleč večeri,
nema otoka kojeg si sanjao
povraćaj majčin podoj,
voda će se umoriti od tvjih
neveštih zarona,
plivaj u nepoznato
otkrićeš.**

Brat ima izuzetan značaj za poetsku opservaciju autora **Uzmorja**. Zapaženo je da je motiv brata još od ranije predmet njegovog poetskog interesovanja. Brat se motivski pretvara u snažan impuls za širi u dublji medijativni prodor, za polistovećenje, dvojništvo, ili prostor za otkrivanje i nadograđivanje sopstvene ličnosti. Pri svemu tome pesnik uspeva da zadrži, u komunikaciji s čitaocem,

tih, setnu intonaciju stihova i iskreni i snažni emotivitet.

Slika iz detinjstva, lik oca ili brata, javlja se u jednom trenutku, u bljesku sećanja i odmah zatim nestaju u tami svakodnevnog realnosti, ali u podsvesti one su neizbrisive, one uvek svetle.

**Svetlo rez munje otvara tamnu
škrinju juga**

**i videh tvoj lik u trenu
osnečen rumenim oblakom
tvoje visoko lice znano mojoj zeni
ali ne isto**

**iz dana stalnog leta
oluja roji nad morem
ali lica više nema
samo se nebo rasprskava
ugasi lampu u svojoj dalekoj sobi
tako je odveć svetla.**

Kroz celu knjigu pesama struji vrelo mediteransko leto, ljeska se more »odliskona«, šušta suhe vlati i bilje jara iz vrelog krasa, ali i lije kiša, taj verni pratilac Zupčeve ljubavne lirike. To je ambijent u koji pesnik smešta i anegdoticnost i psihološko-filozofsku strukturu pesme. Katkada autor kao da govori — iskustveno vešto — jezikom i svešču dečaka, čistotom njegove duše, realizmom njegovog sna, te tako, razume se, sve postaje moguće, stvari se pokreću kao da su žive, more ulazi u sobu, deca lete toplim svilenim zrakom juga, ljuljaju se okačena o sunce i oblake. Sve je to više nego metaforično. Pesnik uspeva da projektuje imaginarne trenutke detinjstva jedne gotovo provincijsko-pastoralne atmosfere u okviru savremene realnosti i savremenog senzibiliteta. Nisu izostala ni sećanja na rat, na decu nestalu u tom haosu. A danas, strahuje se da nas zahuktali mitam svakodnevnog života ne obmane i otuđi, da nas ne osiromaši i polkrade nam sećanja na detinjstvo.

**Treba zatvoriti oči
da nam deca iz očiju ne izađu.**

Iskustva pesnikovog detinjstva imaju konstantan echo u pesmama iz ciklusa **PORODIČNA VEČERA**, a i u drugim. Prelivanje realnog iskustva u slobodne imaginarne slike, bez strogih okvira, čini da bit ove poezije, njeni bogati unutrašnji prostori, ne ostaju definitivni, statični, već je to živa, »promenljiva« poezija, uvek novog viđenja, poezija koja nudi bogate asocijativne prostore i višestrukost značenja.

Izvorni jezik, reči osnažene novim odnosima, svežina, iznijansiranoš izraza, bogata i snažna metafora čine da ova suptilna liriska tvorevina ima zaista izuzetnu i leksičku vrednost. Pesme koje sadrži zbirka **Uzmorje** obogaćuju našu poeziju, našu umetničku reč uopšte, ne samo u Vojvodini, nego i na čitavom našem jezičkom području.

MILORAD GRUJIĆ: »PESME, OPET«, Književna omladina Srbije, Beograd 1977.

Piše: Slavko Gordić

Nadmoćan u svojoj nevinosti i naivnosti, takozvani običan čitalac je i srećniji od kritičara. Jer ovaj drugi, najpre, ne može sebi dopustiti radost neposrednog predavanja, niti preku naglost odbijanja, već mora negovati budnu i pravednu »dijalektiku predavanja i otpora«, ikako veli Sreten Marčić. Kritičar, potom, mora izvesti »dokazni postupak«, mora izgraditi »amalgamiraju svojim slutnjama i tvrdnjama, mora odenuti svoje intuicije u ruho raspoznatljivih jezičkih i logičkih oznaka. I tako dalje, i još gore.

A čitalac? On samo (na primer, povodom ove Grujićeve pesničke sveščice) kaže, ili

tek pomisli: »Koliko svežine, koliko ozona! Kako me obuzima želja (kao Anu Karenjinu dok čita svoj engleski roman) da bacim ovu knjigu, da bi je živeo! Kako poezija, kad je prava, najmanje nalikuje knjizi! I koliko li je samo poeziji svojstveno začikavanje prividnom nepozijom!«

Već vidim, međutim, da ovo poređenje po različitosti — hrablje. Naš čitalac, gle, hteo — ne hteo, prosuđuje, upoređuje, potkrepljuje. Stoga je, možda, uputno ovo saosećanje s kritičarem i zavist prema »običnom« čitaocu vratiti njihovom povodu — poeziji Milorada Grujića, koja, kao lepa provokacija kritičkom užjašnjavanju, istovremeno čini to užjašnjavanje izlišnim i smešnim — kao što bi cvet, ili snežna pahulja, ili Severnjača, učini izlišnim i smešnim svog tumača. Jer, bojim se, i najbolja interpretacija (kao sam jednom rekao) ne može učiniti ništa više nego li zatvoriti majuzi prsten oko dela: tj. reći šta ono nije.

Nije pogrešno ustvrditi (mada time, rekoh li, ne dotičemo ovu poeziju) da su svežina, inventivnost i neposrednost meosporne vrednosti Grujićevoeg pesničkog govora. Da su večne teme mladosti, ljubavi i prijateljstva ovde poetski interpretirane u nekonvencionalnom znaku igre i nepretencioznog poetskog opita. Da Grujić, naime, ne opovrgava jezičko-stilske, prozodijske, monološke i žanrovске modele »čistog« pesništva, ali im prepostavlja jednu igrivu, humornu i nadasve komunkativnu poeziju. Da njegov jezik u svoje tvoračkom i parodijskom nemiru, u svojim kovanicama, složenicama i onomatopejskoj alkustici, nije samo kritika reči kao takve, već njena apologija. Da, tako, i motivika ove poezije, svakodnevnja i unekoliko nepoetska, i njen ton, detinje meobavezan i mevin, ne kazuje samo mehaj za takozvana poslednja i knjiške mrtvozilice, već i iskrenu zadovoljenost pred veličinom i misterijom života.

Možda je, opet, moguće i nekalkvom »učenom« interpretacijom (koja je uvek, manje-više, konstrukcija) proveriti i overiti ključne utiske o **Pesmama, opet**. Uzmemo li, tako, da je Grujićevo često združivanje nekoličkih reči u jednu »leksemu« (»velikvtagolastona-smejana oči«, »lice slatko dagapogmiokaš«) indikativna **stilska devijacija**, u kojoj kao da naziremo istav: ono što je medeljivo ikao senzacija, nek bude nedeljivo i kao iskaz — onda možemo **etimon** ove poezije naslućivati u **medeljivosti** kao temeljnom i sveprisutnom obeležju sveta kojim je ona obuzeta. I doista, medeljiv je ovde svet pesme i nepesme, poezije i proze, poruge i potvrde, empirijskog i poetskog subjekta, dečake naivnosti i punoletne brižnosti, kao što je nerazlučiv i govor pesme od govora o pesmi:

»... započim jedan put
koji nije bio upisan
u geografsku mapu,
a u potpunosti je odgovarao
mojoj predstavi o putevima.«

[Južno od železničke pruge (16)]

Možemo, dakako, uzeti i **igru**, kao egzistencijalnu i estetsku kategoriju, za polazište pri promišljanju ove poezije. Igru, u njenom čistom i većnom vidu, a ne **razonodu** (»Kao da je razonoda nekak kategorija«, negoduje Kročec), igru koja je u Grujićevoj transkripciji sveta nekad potvrda njegove medeljivosti i celovitosti, a nekad, opet, uteha li naknada za medosegnutu autentičnost egzistencije. Tako bi i jezička obest ovog pesnika bila, jednom, vinaverovski rečeno, »jezičko pijanstvo« i »jezičko velevaramanje«, a drugi put — »jezički izgredi, ispad i prepad«.

Međutim, svi navedeni (i drugi, nementivni) nalazi o Grujićevoj poeziji, kao i svi kritički ključevi za njeno tumačenje, vode, nužno, u slepu ulicu **logičke parafraze**. Nije li osvedočenje da **Pesme, opet** rasloznikavaju kritičko čitanje kao **neadekvatno čitanje**, već samo po sebi dovoljan dokaz o njihovoj izvornosti i valjanosti?